

باغ بالا؛ نذری متفاوت میرزا یوسف

نام نذر: باغ توت مستوفی الممالک
محل ادای نذر: ده‌ونک

در روزگار قدیم، زیارت آستان مقدس امامزاده داوود(ع) آسان نبود و نصیب افرادی می‌شد که رنج و مشقت عبور از مسیرهای صعب‌العبور را به جان می‌خریدند. در واقع تهرانی‌ها برای زیارت امامزاده داوود(ع) به دور ترین نقطه پایتخت سفر می‌کردند که این سفر با چاشنی اتراق شبانه در باغ توت مستوفی‌الممالک در ده‌ونک همراه بود. سفر تهران‌نشین‌های قدیم به قریه کن به قصد زیارت آستان مقدس امامزاده داوود(ع) یک روز طول می‌کشید و بدون توشه راه امکان پذیر نبود. با این حال تهرانی‌ها برای زیارت امامزاده به حدی اشتیاق داشتند که هر سال ده‌ها هزار نفر از تهران و روستاهای اطرافش، مسیر رسیدن به روستای کن را گز می‌کردند. در چنین اوضاع و احوالی باغ توت مستوفی‌الممالک در ده‌ونک برای زائران یک غنیمت بزرگ بود. علیرضا زمانی، تهران‌شناس، درباره نذر خاندان مستوفی‌الممالک در ده‌ونک می‌گوید: «در دوره قاجار و پهلوی اول که اتومبیل هنوز در خیابان‌های تهران دیده نمی‌شد مسیر رسیدن به امامزاده داوود از ده ونک می‌گذشت. به خاطر کثرت زائران، خاندان مستوفی تصمیم گرفتند باغ توت بزرگ مستوفی‌الممالک را که به باغ بالا معروف بود نذر زائران امامزاده داوود کنند.»
زائران امامزاده داوود بعد از استراحت در باغ مستوفی با همان باغ بالا عازم فرحزاد می‌شدند و از آنجا به کن، سسولقان و امامزاده داوود می‌رسیدند. زمانی باغ می‌گوید: «زائران امامزاده داوود در باغ مستوفی که توت‌های فراوانی داشت مجاز بودند که به اندازه دلخواهشان توت بخورند و استراحت کنند. این قانون در مورد زائرنی که در مسیر بازگشت از امامزاده قرار می‌گرفتند هم اعمال می‌شد. زائران بعد از صرف توت نذری در باغ مستوفی، شب را در «باغ خاله» در فرحزاد که آنجا هم پر از توت بود سسیری می‌کردند و صبح زود مسیر رسیدن به امامزاده را در پیش می‌گرفتند.» باغ مستوفی‌الممالک که از زمان ناصرالدین‌شاه، استراحتگاه روزانه زائران امامزاده داوود و بخشی از املاک وسیع میرزا یوسف مستوفی‌الممالک بود، با گذشت زمان واگذار شد. در دوره پهلوی دوم این باغ برای ساختن مدرسه عالی دختران تخریب می‌شود و بعدها دانشگاه‌ها(ر‌س) را همانجا می‌سازند.

درباره نذرهایی که از گذشته تا امروز ادامه دارد

همواره برقرار!

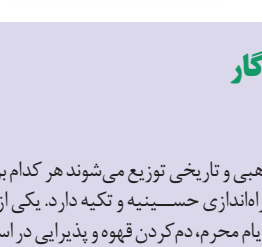
مناسبات انسانی، همواره شایسته توجه و مطالعه‌اند و بر همین اساس، بررسی رفتارهای اجتماعی پایتخت‌نشینان که با باورهای مذهبی و آداب و رسومی خاص و قابل‌اعتنا در آمیخته‌اند، جایگاهی ممتاز دارند. باری رساتنن به دیگری به‌امید گشایش گره‌ی فریبسته در زندگی با توسل به‌انتمه و معصومین(ع) که در قالب نذر معنا یافته از سنت‌های دیرپای تهران و تهران‌یان است. تنوع و گوناگونی صورت‌ظاهر این سنت و خاستگاه‌های آن در کنار قدمت این رسم نیک در تهران که تا امروز امتداد یافته‌است بی‌تردید درخور تعمق است.

مراعات سرسبز؛ پشتوانه یک رسم دیرین

نام نذر: نان و ماست

محل ادای نذر: امامزاده قاسم بالا‌دز

روستای «دژ بالا» یا «بالادز» در همسایگی شمشیران، یکی از بزرگ‌ترین باغ‌وستاهای تهران بوده، روستایی که باقرار گرفتن بقعه متبر که امامزاده قاسم در جنوب شرقی میدان روستا به یکی از تفرجگاه‌های زیارتی تهران تبدیل شده‌است. ابوالفضل ربیعی، دبیر شورایی محله امامزاده قاسم، از مشهورترین نذر محله امامزاده قاسم به واسطه وجود معاز،های متنوع لیبیائی و همچنین حرفه اصلی اهالی این روستا یاد می‌کند: «قدیم‌ها مثل امروز تنوع غذایی و خوراکی زیاد نبود و مردم، پلو و خورش خور نبودند. قوت غالب اهالی امامزاده قاسم به واسطه شغلشان، دامداری، فرآورده‌های لبنی بود. در بیشتر خانه‌ها هم تنور برپا و نان پختن مرسوم بود. روی همین حساب، اهالی با امکاناتی که داشتند و در حد وسع، بیشتر در ایام ماه محرم ماست و نان نذری می‌کردند و محل توزیع نذری هم داخل امامزاده بود. جالب اینکه این رسم به مرور میان غیربومی‌ها هم باب شد و بسیاری از ماست‌بندها از سایر محله‌ها برای توزیع ماست نذری به امامزاده قاسم می‌آمدند.»

بوی خوش سنتی ماندگار

نام نذر: قهوه و چای ترش

محل ادای نذر: تکیه تجریش

انتخاب نذری‌هایی که در اماکن مذهبی و تاریخی توزیع می‌شوند هر کدام برای خودسانی شنیدنی و عمری به اندازه تاریخ راه‌اندازی حسینیه و تکیه دارد. یکی از نذری‌های قدیمی و پرطرفدار تکیه تاریخی تجریش در ایام محرم، دم‌کردن قهوه و پذیرایی در استکان‌های مخصوص است. هنوز هم می‌توان در آبدارخانه تکیه بالای تجریش بوی خوش قهوه را استشمام کرد و پیرمردی با موهای سفید را دید که با مهارت تمام قهوه را در قوری مخصوص می‌گذارد و منتظر می‌ماند تا سر صبر دم بکشد. او پس از آنکه قهوه را با چاشنی‌هایی خوش‌عطر و طعم ترکیب می‌کند، در استکان‌های مخصوص قهوه از عزاداران مهمان آبدارخانه تکیه پذیرایی می‌کند. پارچ استیل و قهوه‌جوش و اجاقکی که مخصوص دم کردن قهوه است همه نشان از پابندی اهالی تجریش به اجرای سنتی قدیمی در تکیه‌ای دارد که قدمتش به دوران قاجار می‌رسد. تکیه بالای تجریش یک روز از ایام عزاداری را هم با چای ترش پذیرایی می‌کند.

مراسم نذر در تهران

تغییر و تحولات اجتماعی و اقتصادی در گذر ایام و سسالیان، آرام آرام خود را بر مجموعه شئون زیست و زندگی انسانی تحمیل می‌کنند و گاه چنان سلطه می‌یابند و چیره می‌شوند که بر عادات و رسوم و پاره‌ای از سنت‌ها سایه می‌اندازند و سبب دگرگون شدنشان می‌شوند. این فرآیند در پهنه پایتخت نیز تأثیر خود را بر جای گذاشته و به‌عنوان نمونه، راه را بر ادای برخی نذر‌ها بسته‌است؛ نذر‌هایی که در سال‌های دور پیشینه و سابقه داشته‌اند و اکنون به خاطر‌ها پیوسته‌اند. نذر‌هایی که در ادامه می‌آیند، نمونه‌هایی از این دست هستند.

سپر پناهی با ملاط مهر و برادری

نام نذر: ساختن خانه

محل ادای نذر: امامزاده حسن، چای امامزاده معصوم؛

نذر ساختن خانه میان اهالی تهران قدیم رواج بسیاری داشت. نصرالله حدادی، تهران‌شناس، درباره نذر خانه می‌گوید: «یکی از نذراتی که بین ساکنان قدیم تهران رواج داشت ساخت خانه بود. در آن سال‌ها روستایی‌هایی که برای کسب‌روزی به تهران می‌آمدند مسکن و مأوی مناسب نداشتند. به همین خاطر اهالی

برای کمک‌کردن به خانواده‌ها در مسجد یا حسینیه محل جمع می‌شدند و نذری می‌کردند که برای آنها خانه بسازند. این نذر در بسیاری از محله‌های قدیم تهران مثل امامزاده حسن(ع)، جی، امامزاده معصوم(ع) و... رواج داشت و اغلب خانه‌ها هم از گل، ملاط و آجر ساخته می‌شد. برای این کار اهالی نوع نذری می‌کردند.اینکه مصالح و مواد ساختمانی را در اختیار قرار بدهند یا اینکه برای ساختن خانه به کمک صاحبخانه بروند و کار گری کنند.»

به رسم میزبانی در کاشانک

نام نذر: شیر و گلاب

محل ادای نذر: ده کاشانک

«ده کاشانک» محلی که شاید این روزها کمتر نامش شنیده شود، در سمت غربی تهران قرار می‌گیرد و به رسم میزبانی، در تکیه نیاوران از عزاداران با قهوه و چای پذیرایی می‌شد. روز عاشورا اهمیت‌های عزاداری از سمت نیاوران و حصار بوعلی به سمت ده کاشانک حرکت می‌کردند. از شب قبل، دامداران ده کاشانک شیر دام‌های خود را یک‌جا در قابلمه‌های مسی جمع می‌کردند. صبح روز عاشورا شیر را جوشانده و از عزاداران با شیر داغ مخلوط شده با گلاب پذیرایی می‌کردند. این رسم همچنان در ده کاشانک اجرا می‌شود.»

تاسوعادسته‌های عزاداری از ده کاشانک به سمت تکیه نیاوران و حصار بوعلی حرکت می‌کردند و به رسم میزبانی، در تکیه نیاوران از عزاداران با قهوه و چای پذیرایی می‌شد. روز عاشورا اهمیت‌های عزاداری از سمت نیاوران و حصار بوعلی به سمت ده کاشانک حرکت می‌کردند. از شب قبل، دامداران ده کاشانک شیر دام‌های خود را یک‌جا در قابلمه‌های مسی جمع می‌کردند. صبح روز عاشورا شیر را جوشانده و از عزاداران با شیر داغ مخلوط شده با گلاب پذیرایی می‌کردند. این رسم همچنان در ده کاشانک اجرا می‌شود.»

مراسم نذر در تهران

آیین دوست‌داشتنی

نام نذر: آش هره سرک

محل ادای نذر: محله‌های شمشیران

حکایت چور کردن اسباب و وسایل پخت غذای نذری در چند دهه قبل با امروز کمی متفاوت بود. عباس صالحی، از معتمدان محله تجریش، برایمان از پخت غذاهای نذری‌ای می‌گوید که مواد اولیه‌اش با مشارکت اهالی تهیه می‌شد: «در گذشته مشارکت در تأمین لوازم مورد نیاز خداهایی که در تکیه یا مساجد پخته می‌شد به صورت نقدی نبود. هر کدام از اهالی در حد وسع و تمکنی که داشت مقداری از مواد اولیه نذری را اهدا می‌کرد. این مواد شامل برنج، لوبیا، عدس، لیه و... بود که از جمع همه این مواد غذاهای نذری متنوعی پخته می‌شد. یکی از غذاهایی که معمولاً در روز آخر ماه صفر پخته می‌شد آشی به نام «هره سرک» بود. روز آخر ماه صفر همه مواد اولیه و خامی را که اضافه آمده بود با سبزی ترکیب می‌کردند و آش خوشمز‌های می‌پختند.» البته این رسم اکنون در محله‌هایی از شمشیران که هنوز بافت قدیمی خود را حفظ کرده‌اند زنده‌است و ادامه دارد.

طریق حاجت‌روا شدن

نام نذر: نان چنگالی

محل ادای نذر: محله بربانک

ماجرای پخت نان نذری بیسن اهالی محله بربانک به اسم «چنگالی» در آخرین چهارشنبه ماه محرم، به تعریف عزیزخانم، از قدیمی‌های محله، جالب است: «قدیم‌ها از چند وقت مانده به روز پخت نان، پسرهایم به همراه چند تاز همسایه برای جمع کردن بوته، راهی زمین‌های اطراف قلعه بربانک می‌شدند. بعد آتش روشن می‌کردیم و روی آن برای پخت نان ساج می‌گذاشتیم. بعد هم همه خانم‌ها دست به کار می‌شدند و هر کس مسئولیتی را بر عهده می‌گرفت. بسیاری از همسایه‌ها و حاجت‌مندان به برکت نام ائمه(ع) در این مراسم حاجت می‌گرفتند و نذری می‌کردند تا سال بعد خوششان بانی پخت این نان شوند.»
«این نان یا شنبیره اَنگور، کره، روغن کرمانشاهی، شیر، زعفران و گلاب تهیه می‌شود و بسیار مقوی و مناسب برای سلامتی است.

یک روستا در این نذر سهیم‌اند

نام: هفت لقمه

محل ادای نذر: روستای ناصرآباد

ناصرآبادی‌های لولاسان دهه‌هاست که ظهر عاشورا با نذر «هفت لقمه» همبستگی و همدلی یک آبادی را برای ادای یک نذر کهن به نمایش می‌گذارند. هفت لقمه یک بشقاب با هفت غذای مختلف است؛ در گوشه‌ای از بشقاب قیمه نذری، در گوشه دیگر قرمه‌سبزی، فسنجان و ... قرار می‌گیرد تا این ترکیب متفاوت تکمیل شود. ابوالقاسم میرزایی، عضو شورای روستای ناصرآباد می‌گوید: «روز عاشورا آشپزخانه مسجد تعطیل است، چون بیشتر ساکنان روستای ناصرآباد در خانه‌های خود غذای نذری پخته‌اند تا نذر هفت‌لقمه‌ا دا شود. برخی یک دیگ از یک نوع غذا و برخی هم ۲دیگ از ۲ نوع غذای مختلف آماده می‌کنند. در هر ظرف، ۷ لقمه از ۷ غذای مختلف قرار می‌گیرد. عزاداران پس از صرف ناهار، این نذری متفاوت را که با مشارکت همه اهالی روستا طبخ شده به نیت شفای بیماران و حاجت‌مندان یا خود به خانه می‌برند. در سال‌های اخیر تعدادی نذری هفت‌لقمه به برخی مراکز درمانی و بیمارستان‌ها هم داده شد.»

چشیدن تلخی فراق در مجالس ختم و عزاداری

نام نذر: قهوه‌ترک

محل ادای نذر: تکیه ساداتاخوی

تهرانی‌ها تا قبل از عمومیت پیدا کردن مصرف چای، بیشتر قهوه می‌نوشیدند؛ برای همین در دوره قاجار، ادای نذر قهوه در یکی از تکیه‌های مشهور پایتخت شکل گرفت. گوینا نذر قهوه برای نخستین بار در تکیه ساداتاخوی تهران ادا شد و عده‌ای معتقدند این نذر قدمت ۱۷۰ساله دارد. نصرالله حدادی، تهران‌شناس، معتقد است مصرف قهوه ابتدا در مراسم ختم رایج شد و بعدها پدیده‌ای به نام نذر قهوه در برخی تکایای تهران دیده شد: «در دوره قاجار رسم بر این بود که صاحبان عزا در مجالس ختم قهوه ترک که مزه تلخی‌اش دارد از مهمانان پذیرایی می‌کردند. این رسم نمادین بود، چرا که عده‌ای از مردم تهران، به‌ویژه طبقه اعیان، قهوه را نمادی از چشیدن مزه تلخ فراق و جدایی می‌دانستند. در مجالس ختم آنقدر قهوه را غلیظ می‌کردند که با هزار بار هم زدن حبه قند هم شیرین نمی‌شد. قهوه را در فنجان‌های بسیار کوچک می‌ریختند و نیت این بود که مردم به شکل نمادینی طعم تلخ فراق را بچشند.»

سنت قالیبافان روستای کیگا

نام نذر: نذر فرش

محل ادای نذر: امامزاده داوود؛

از روزگار قدیم در قریه کن رسم بر این بوده که مردم در روزهای آخر هفته محصولاتشان را به امامزاده داوود می‌بردند و به‌عنوان نذر بین زائران تقسیم می‌کردند. همچنین اهالی کن، به‌خصوص قالیباف‌های روستای کیگا، نیت می‌کردند که نخستین قالی را بعد از برچیدن گره‌های دار قالی نذر امامزاده داوود کنند و به همین دلیل فرش‌های امامزاده در آن روزگار چمکنی نو و پرزرق و برق بوده است. نذر فرش در کن به‌خصوص در روستای «کیگا» تا چند دهه قبل هم رواج داشت، اما بعد از گرانی سرسام‌آور نخ و برچیده شدن دارهای قالی کم‌رنگ شد و آرام آرام از پادها رفت. قدیمی‌های کن می‌گویند هنوز هم برخی از فرش‌های نذری در صحن امامزاده هست. این

فرش‌های نذر امامزاده داوود در تهران

نذری خاطر‌هانگیز در بندی‌ها

نام نذر: چلوخورش قیمه

محل ادای نذر: دربند

چلوخورش قیمه نذری تکیه دربند برای اهالی این محله یک غذای نذری خاطر‌هانگیز است که با هویت این آبادی قدیمی شمشیران پیوند خورده است. علیرضا زمانی، تهران‌شناس، از علت طبخ این غذای نذری در تکیه دربند می‌گوید: «در گذشته شغل اغلب ساکنان آبادی‌های شمشیران، کشاورزی و دامداری بود. بنابراین بیشتر غذاهای نذری به‌ویژه در ایام محرم با گوشت طبخ می‌شد. آن روزها که خبری از دکان‌های قصابی امروز و یخچال و فریزر نبود، دامداران برای اینکه گوشت‌ها فاسد نشود و ماندگاری بیشتری داشته باشد گوشت قربانی را قرمه می‌کردند. قرمه کردن روشی سنتی برای نگهداری گوشت و بیشتر مناسب قیمه بود و به همین دلیل قیمه به نذری غالب این مراسم تبدیل شد.» زمانی ادامه می‌دهد: «وقتی مراسم عزاداری تمام می‌شد، کخدا یا بزرگ‌تر جمع کنار دیگ نذری قرار می‌گرفت و دوری‌ها یا همان بشقاب‌های غذا را میان عزاداران تقسیم می‌کرد. گاهی جمعیت عزاداران آنقدر زیاد می‌شد که به هر سه نفر یک دوری قیمه نذری می‌رسید.»

مراسم نذر در تهران

لعن خوانی قالیبویان گرد آب

نام نذر: شستن فرش

محل ادای نذر: شهرری

در سال‌های کن چندان دور، دو، سه‌دهه قبل تر، شستن فرش مساجد در چشمه‌علی یکی از نذر‌های تهرانی‌ها محسوب می‌شد. احمد ابوحمزه‌ای، ری‌شناس، می‌گوید: «این نذر ابتدا میان اهالی و ساکنان همین محدوده جریان داشت. آنها معتقد بودند آبادانی مسجد تنها به‌معنای ساختن و تعمیر بنای آن نیست، بلکه حضور در مسجد و بروقوت نگاه داشتن آن و سعی در پاکیزگی و نظافت آن، از مصادیق روشن آباد کردن مسجد است. آب چشمه‌علی به‌دلیل معدنی بودن، خاصیتی دارد که باعث جلا تمیز شدن مضاعف و براق شدن فرش می‌شود. به همین خاطر این فرش‌ها را با آب این چشمه می‌شستند.

فرش‌های نذر امامزاده داوود در تهران

فرش‌های نذر امامزاده داوود در تهران

فرش‌های نذر امامزاده داوود در تهران

فرش‌های نذر امامزاده داوود در تهران